

ILIA MIHÁLY

JUHÁSZ GYULA LEVELEI ELEFÁNT OLGÁHOZ

1.

[1907. jan. 3.]

Kedves Olga, az új esztendőt — „évek, ti még jövőendő évek!” — szépen akarom kezdeni: levelet írok Magának, a leghivebb barátnak, — ha megengedi és megérdemlem — a világ „legszeretetremlétebb” Mre de Sevigne-jének. Bocsánat a hosszú, illetlen késedelemért, de a sok retardáló mozzanat — hófúvás, utazás, ünnepek, fölolvadás és egyéb kellemetlenségek — hangolják egy kis keresztény elnézésre. Levelét — a mely szenzáció volt számomra — nagyon nagyon köszönöm. Minden levele egy-egy „fröliche Botschaft”, egy-egy nouveau promesse du bonheur nekem. A finom, előkelő lánylélek parfume exotiqueja árad belőlük: báj, szubtilitás, erő, igazság. Még-egyszer hódoló köszönet. Meghálalni a Maga jóságát, leereszkedését úgy se tudom, az élet koldus királya én.

*

És most engedje meg, hogy aforisztikusan, a hogy egy modern bölcs-észhez illik, iderögzítsek egy-két hangulatot, élményt és et cetera:

Szép Ilonka. Bizonyos célzattal és bizonytalan melankóliával megnéztem ezt az új ódonlát.

Az álmok... az álmok... Avas romantika, ódon banalitás! Csupa könny és sóhaj, egész tenger. Egy elmúlt tavasz paródiája. Halott álmok komikus kísértete. Sírni szerettem volna és — fölényes mosollyal írtam meg másnap a dolog levágó kritikáját. „On revient toujours...” Eh, csak nem fog el engem is a pekári és farkasi hangulat!
De azért az a tavasz szép volt.

*

Kosztolányi és Lehel. A modern lélek két pólusa. Akarat az egyik, hangulat a másik, erő az egyik, gyöngédség a másik, az egyik él a művészetben, a másik művész az életben. Az egyik a W, a másik a M, mint Weininger mondaná. És én, én nem tudok egyik se lenni!

*

Én — procul megotiis — nagy örömmel látom a végeken „hogyan kopogtat a Fiatalság” az ódon ajtókon.

Szabolcskák és Ábrányik üres, sima, nedves poézisát legyőzi Adyék differenciált és Kosztolányiéék „vastrombitás” művészete. És ott van a finom Szini Gyula, az okos F. Kaffka Margit, az erős Erdős Renée. Mennyi szín, mennyi hang, mennyi ígélet. És fölgyógyult a nagy Bródy, a ki — igenis — az egyetlen őserő volt eddig a magyar irodalomban. Ő látta meg nálunk először a nagy primitív ösztönök brutális hatalmát, az embert ő állította be először a heliocentrikus irodalmi felfogásba. Ő lát és

érez, mint mellette, körülötte senki. Ő művész. Neki meg tudnám csókolni a kezét! Mit szól e fiatalos rajongáshoz? Lehel azt mondja róla — a la Riedl — hogy műveletlen! Több dolgok vannak földön és egen, Horatio...

*

Írni akarok egy drámát, — igaz, Es lebe das Leben, evviva vita, éljen az Élet! — a melegben az Ars longától megmérgezett Vita brevist fogom bemutatni. Az életet tegyük művészetté és ne a művészetben keressük az életet, az életet, az életet! A művészet csak ópium, az élet — élet.

*

Mohácsi Jenő kezd „értékesülni,” a maga finom horoszkópja nem csalt! De a csinos fiú, H. Bite Gy. egészen oda van. (És ezt nem a szerelem tevé?!)

*

Leszállás a nietzschei havasokról. Derűs szomorúság. Nyugodt pesszimizmus. Egy kis bölcsesség. És több élet. Horatius, Thury Zoltán, Anatole France. Bocsánat e kisé fenyőmiksás stílus furialisért. Hja, mikor az ember modern! És a B. N. t olvassa. Lehotait és Jászi Oszkárt. Szomorú dolgok néha, hogy az emberek kortársai vannak.

*

Hát még kortársai!

Végül, „hogy harmóniával zárjuk a napot”, fogadja e szemelvényeket egy ismeretlen magyar poétám verseiből:

Lásd én ma is dicsérni merlek,
ó áldott filológia!
Milyen jó is, ha az embernek
Ah, nem kell gondolkoznia.
Száz vastag könyvnek, könyvi helynek   Philologie.
babrálva lapja, napja számán.
Te vagy az exact tudomány ám!
Lásd én ma is dicsérni merlek!

Síromra, ha meghalok, ez jön:
„Itt nyugszik az, ki nem élt,
Nem nyúlt az eléberakottakhoz,   Auróra napján.
jöhetleneket remélt.   (Anyja nevenapja)
Világa nem a nap vala,
Csak a kölcsönfényű hold,
Hajnalka volt az anyja — de ő
e hajnal alkonya volt!

Aranka fürte gazdag,
becses
Gizike fürte barna, dús,
símulva milliónyi szála
önkéntelen harmóniára.
Aranka arca csupa hús,

Gizike arca csupa szellem,   Strófák Gizikéről.
Gizike teste csupa kellem
"   "   lelke csupa fény
"   "   lesz csupán enyém!

Remélni merem — és ez addig is boldoggá teszen — hogy még megtisztel drága soraival. Akkor elárulom poétám nevét ha érdekli s'il vous plait.

Midnen hír érdekel, amit maga ír.—Most írtam néhány verset, pretenciózus verseket. Majd jönnek az U. I. ben, a H. ban, a B. N. ben.

Mire ezeket olvassa, én már ott vagyok a medvék országában, a hol a só terem, de nem az attikai.

Még Szeged, 1907 jan 1—3 Jó estét. A kezét csókolom. Juhász Gyula
Lonelyt ismerem. Okos, kedves leány. És poéta. Inkább, mint Ábrányi Emil!

2.

[1907. máj. 4. előtt.]

Máramarossziget
Rom.Kath. Algimnázium

Őnagysága
Elefánt Olga
Úrleánynak
Toldy Ferenc unokájának,
bölcészhallgató
Budapest
Tudományegyetem.
Bölcészeti Kar.

64 darab első osztályos latin és magyar gyakorlat kijavítása után szeretettel és tisztelettel üdvözli Magát, kedves Olga kisasszony a Négyesy órák volt Öregebbje, most szigeti professzor, az első gimn. osztály főnöke.

És üdvözlöm a Fiatalságot általában és különösen, és kíváncsi vagyok, hogy mennek a stílusgyakorlatok? Kik most a költők és a tudósok, a Pogányok mit csinálnak? Kik szerelmesek?

Hódolattal *Juhász Gyula*

3.

[1907. máj. 4.]

M. Sziget, görög húsvét

Őnagysága
Elefánt Olga
Úrleánynak
Budapest
Központi egyetem II. em.
Bölcészeti Kar

Kedves Olga,
mit szól hozzá, itt, a magyar avas Keletén találtam két lelket, a kik szépek, finomak, okosak, művészek, egészen, nagyon is nyugatiak. Halmi Bódognak hívják az

egyiket, párislakó volt, túlrejt intellektusú agy, Valkovszky Erzsébet a másik, egy diadalmas szomorúságú lány. És maga? Még mindig tűrhető az élet?

Au revoir Juhász

Szeged, Ipar u.
13. XI. 3.

4.

— Szerző nem olvashatván át levelét,
sajtóhibákért nem vállal felelős-
séget egyéb hibákért vállalja! —

Kedves Olga, nagy apparátussal és stúdiummal készültem erre a levélre. Valóságos lámpaláz fogott el. A tükörben sápadt arccal borzoltam gyér fürteimet. Margitka hugom azt gondolta, megint drámát írok vagy — csinállok. Remélem, ily lázas készülődés után csak azért se lesz ebből *okos levél*, s nem fog győzni az élettágadó, beteg irányzat (sőt merénylet) a Maga nagyszerű, imponáló és engem elvben meghódító pogány életöröme fölött.

Ezek után elkésve — sietek gratulálni a maga dr.ságához. Tudori értekezését az Athenaeumban olvasni fogom és nemes példáján buzdulva elhatároztam, hogy egyszer én is — fogok — doktori — értekezést írni — Kisfaludy Sándorról. E *tárggyal* behatóan foglalkoztam.

Egyébként én gondoltam magára! Nem tudtam, hol és hogy van, de halálom előtt egy nappal tiszteltetem Rédey Tivadar nemes barátom útján, a ki egy levélben Péterfyről kérdezett.

A kiadóm verseskötetemnek öt példányát bocsátotta rendelkezésemre. Magának nem tudtam akkor, hova küldjem, azóta a példányokat elszedték tőlem.

Remélem, derék kiadóm nem akarja eladni egy szálíg azt az 500 példányt, sőt remélem, hogy kötetem a csódba fogja őt juttatni s ő fejezi be, a mit én „nem egészen dicstelenül kezdék.”

Látja, kedves Olga, némi humor duzzad bennem a köteles életöröm helyett! Azt hiszem, e ritka nedű az én igazi életnedvem és — életkedvem!

És azt hiszem, hogy éppen az élet fanatikus hívei, sőt — mint a mellékelt ábra mutatja — boldogtalan szerelmesei akarják néha oly igen a halált.

Lám Pap Mariska az után a — pardonnez moi! — gyomormosás után hogy evoéz: Élet, Élet, Élet!

„Durch des Todesgedanken den goldenen Faden des Lebens zu Ziehen! Eine höchste aufgabe der Poesie”. Persze módjával!

Magának igaza van, de mennyire és milyen szépen!

Verset most nem írtam — a lírához nyugalom kell! — de még van a nyári szüretből, íme a maga asztalára teszem:

paradoxon.*

Vallomások

1.

Művész vagyok! Szomorú, keskeny újjam
Egy lant idegén álmodozva babrál,
Ugy simogatom a szép, bús igéket,
Mint perzsa szőnyegét a kalmár!

Szerelmes vagyok a színes szavakba,
Melyek újak, rejtelmesek, erősek,
Fáradt szívem, e daloktól beteg szív
Boldog vesztébe törtet!

Az alkonyatok testvére vagyok,
Az alkonyatok megértének engem,
Ó színes, szomorú alkonyatok,
Sápadtak, mint a lelkem!

Művész vagyok! Mélységek és magasság
Szédítő ösvényén kúszom magamban.
Keresek egy virágot, egy virágot,
Melyért az életemet adjam!

És ezt most írtam:

2.

Hogy Olga engemet becsül,
Ez a tükör nekem,
Híven mutatja: mégis ér
Valamit életem!

Nagy halálvágyak után csodálatos életláz fog el. „Az élet emlőibe” kapaszkodom s úgy köszöntöm a csupasznélét, mint valami evangéliumot, talált kincset vagy eddig ismeretlen örömet.

Persze az élet gondoskodik róla, hogy ez az öröm túl ne tengjen, sőt alaposan megszegyenüljön. De amíg a művészet Turris Eburneája befogad, addig ez az éjjeli szállás — remélem — mindig megvéd az élet kísértő rémei ellen...

Sokat olvasok és meditálok. Íme — mostani szellemi irányomra jellemző adatok gyanánt — ezek a mostani kedvenceim:

Gabriele D'Annunzio: Fuoco
Artur Holitscher: Baudelaire.
Mikszáth. — Maupassant.
Ibsen: John Gabriel Borkman.
Ostini: Böcklin.
Babits Mhály: Opera omnia
Turgenyev. — Goethe — Ignotus.

De most látom, hogy ebből *irányt* bajos meglátni. Talán nincs is? Talán nem is kell! Mindent szeretni kell, ami önmagában becsületes.

Azonosítani kell magunkat minden érdemes dologgal és azért mégis: én legyek én! Művészi élet és élő művészet!

De magának akarok én leckét adni, Magának, a ki több, mint csak művész, a ki nemcsak látja, de átéli a szépet, a ki nem csupán okos, de bölcs is!

— — —

Mit csinál a fiatalság? Van-e egyáltalán? Vagy tán most már a gólyák is öregen jönnek föl s nincsenek többé juhászok? Talán jobb is így? Minek Nietzschén kezdeni, mikor a vég — csak azt tudnám feledni?

És most — last, but not least! — a multkor — jó multkor — egy ismeretlen költőből mutattam be Magának pár strófát. Maga — most veszem ki akkori levelében — mitha engem sejtett volna szerző gyanánt? Pedig ez az ifjú — nem én valék, ez az én derék, nemes és kiváló barátom: Babits Mihály, a kiben Montaigne nyugodt derűje és Baudelaire fantáziája egyesül. Most mint műfordítót is bemutatom, im:

Ha szeretettni vágysz, maradj,
Maradj meg, a milyen vagy;
Maradj meg minden, ami vagy,
Semmise légy, mi nem vagy!
Úgy mindig e mélybájú szem,
ez enyhe kellemesség
dicsérni téged, tárgy leszen
s szeretni, kötelesség!

(Poe Edgar.)

Kedves Olga, tartson meg barátságában, melyre büszke vagyok, melyet kiérdemelni akarok! Jó napot!

Juhász Gyula

A CÍMZETTRŐL ÉS A LEVELEKRŐL

Amikor Belila György (1923—1982) sajtó alá rendezte a Juhász Gyula levelezés első kötetét (az akadémiai kiadású összes művek 9. darabját), már ismerte Elefánt Olga Juhászhoz írott leveleit, de a költőt nem. Csak később került elő ez a négy levél, dr. Payr Egon, Elefánt Olga rokona juttatta el az Országos Széchenyi Könyvtár kézirattárába.

Ki volt Elefánt Olga? Elefánt Olga, Payr Hugóné (1884—1951) művészettörténész volt, egyetemi tanulmányait a pesti egyetemen végezte, egy évvel járt Juhász Gyula után a bölcsész karra. Neve a Babits—Juhász—Kosztolányi levelezésben is föltűnik, Kosztolányi egy 1904. dec. 29. keletű levelében írja Juhásznak: „Köszöntöm volt ideáljaimat; én minden nap látom őket a szerelem rózsás kódében. Együtt és külön Nórát, Schmidt Erzsikét az Elefántot.” Amint a Juhász-levelekből is kiderül, a híres Négyesy-szemináriumok ifjainak szerelmi ideáljairól van szó. De Elefánt Olga nem mindennapi jelenség lehetett, mert nem pusztán tagja volt a Négyesy-szemináriumnak, hanem Juhász Gyula után 1907-ben titkára is, ami ekkor elég különös, hiszen az egyetemista nők nem nagyon régen kezdték meg egyetemi szereplésüket. Még egyetemista korában a pesti egyetem Művészettörténeti Tanszékének könyvtárában a könyv- és reprodukciós gyűjtemény „őre”, majd az Iparművészeti Múzeum könyvtárosa lett. (1925-ig.) A tér és testtömeg az építészetben című tanulmányát az Athenaeum közölte 1907-ben (3.4. szám.). Ugyanez az írása megjelent könyvalakban is 1908-ban. A tanulmány egy roppant tájékozott művészettörténészt, építészetesztétát mutat, a választott tárgy is különös, nem éppen bölcsészlányra jellemző.

Jól látható, hogy a Négyesy-órák színes világából, a pesti irodalmi élet ígéretes lehetőségeiből kicsöppenő Juhász Elefánt Olgában valami kapaszkodót vélt, leveleivel e régebbi, pesti szellemi élethez való kapcsolódást próbálta fönntartani. A levelekben ugyanaz a kicsit műveltséget fitogtató hangnem is benne van, ami a Babits—Juhász—Kosztolányi levelezést is jellemzi, de bennük van a korabeli Juhász-költészet alaptémája is: az élet és művészet ellentétének kínja, megoldhatatlansága, az 1906—1907-es esztendőik olvasmányai, a máramarosszigeti tanárkodás nyúge, a vidéki élet zártsága,

szinte az egész Juhász-életmű elvágyódásának alaphangja megcsendül. Érdekes, hogy Ady mellett a szinte még ismeretlen Babits Mihályt mennyire istápolja, propagálja még baráti levélben is. Eddig azt hittük, hogy csak A Holnap szervezése, kiadása idején volt így, de látható, hogy már egy évvel előtte lelkesen ismerteti levelező partnernőjével barátja írásait. Elefánt Olga jó levelezőpartner volt, nem egyszerű válaszokat írt Juhász kérdéseire, hanem sok-sok biztatást a kétségeivel viaskodó fiatal költőnek. A Juhász Gyula Összes Művei. 9. Levelek I. kötetében szinte lélekelemzőre valló sorokat olvashatunk Elefánt Olga Juhászhoz írott leveleiben. Igazi női ráéréssel veszi észre, hogy a kishitűségből Juhászt önértékeire kell ébreszteni, anyáskodó szeretet van benne a költő iránt, de Juhásznak azokra a fölhangjaira, melyekből egy kicsit a reménykedő szerelmes szava hallik, nem válaszol, bár a szerelemről szó van leveleiben.

A levelezést a költő kezdi, Elefánt Olga becsülettel válaszol, levélváltásuk megszakadásának okát nem ismerjük. 1907. után Elefánt Olga és a költő kapcsolatának nincsen nyoma.

1. Háromlapos kézírásos levél, borítékja nem maradt fenn. A levélből kiderül, hogy a téli iskolai szünetre utazott haza a költő Szegedre. (Elefánt Olga levele a Juhász Gyula Összes Művei 9. kötetében a 94. számú.)

Fröhliche Botschaft: jó hír,; vig üzenet (német)

Nouveau promesse du bonheur: (helyesen: nouvelle) — új ígérete a boldogságnak.

Szép Ilonka: Szávay Gyula-Szabados Béla daljátéka, 1906- dec. 28-án játszották a szegedi színházban. Juhász látta a darabot, kritikát írt róla *A romantika csődjé* címmel a Szeged és Vidéke 1906. dec. 30-i számában. Elefánt Olga válaszában ez áll: „Szép Ilonkáról csak annyit, hogy ő szép — És — hogy minden tavasz szép! —” Ez a válasz megengedi azt a föltételezést, hogy Elefánt Olga nem a daljátékra, hanem Juhász egyetemi társára, a költő szerelmére, Karácsonyi Ilonára utal. (JGYÖM 9:136.) *Lehel* István (1885—1935) tanár, irodalomtörténész, a költő egyetemi társa volt, neve olvasható a Négyesy-szeminárium névsorában. *Az egyik a W, a másik a M*: Wille = akarat, Macht = erő (német).

Procul negotiis: visszavonulva, a közügyektől távol. *Mohácsi* Jenő (1886—1944), író, műfordító. Jogász volt, de szoros kapcsolatot tartott a bölcsesekkel, ő is tagja volt a Négyesy-szemináriumnak. *Hegedűs* Bite Gyula (1887—1953) író, szerkesztő, Juhász egyetemi társa. B. N. — Budapesti Napló, Juhásznak ebben az időben versei jelentek benne. *Lehotai*: Kosztolányi Dezső álneve. Kosztolányi főlemlegetése mögött az rejlik, hogy ez időben kicsit megromlott kettejük viszonya. *Stilus furiális*: stílus örültség-nek lehetne fordítani, nem egészen pontos a szóhasználat. *Most irtam néhány verset... Majd jönnek az U. I. ben, a H. ben, a B.N. ben*: Valószínű, hogy ezekről az írásokról van szó: *Hamlet*, A Hét, 1907. jan. 13., *Pogány öröme*, A Hét, 1907. jan. 20. *Salome*, Budapesti Napló, 1907. jan. 25. A Budapesti Naplóban, A Hétben ebben az évben több verse jelent meg, az Új Időkben a levél írása után sokáig nincs verse. *Ahol a só terem*: Máramarosban híres sóbányák voltak, Aknasugatag, Rónaszék, Anaszlatina. A Juhász-szakirodalmat helyesbítve, ezt Sarlóska Ernő jegyzi meg Juhász Gyula Máramarosszigeten című írásában (Vigilia, 1978. aug.). *Lonely*: Reichard Pirocska (1884—1943) író nő álneve, első munkáit ezen a néven közölte. Juhász Gyula egyetemi társa volt, a Négyesy-szeminárium tagja.

2. Kézírásos levelezőlap, a postabélyegző kelte nem olvasható.

Pogányok: valószínű, hogy Pogány József (1886—1939) utal, illetve a többszámmal a Négyesy-szemináriumok hallgatóira. Pogány, a későbbi népbiztos tagja volt ennek a szemináriumnak; Grezsa Ferenc, aki rekonstruálta a Négyesy-szemináriumok névsorát, könyvében idéz egy vitát, ami Pogány és Juhász között zajlott le (Juhász Gyula egyetemi évei Bp. 1964.)

3. Kézírásos levelezőlap. A postabélyegző kelte: Máramarossziget, 907. Máj. 4. *Halmi Bódog* (1879—1957) író, irodalomtörténész; jogi végzettsége volt, amikor Juhász Gyula 1906. szeptemberében Máramarosszigetre került, a művelt, tájékozott Halmi jó barátságba került a költővel. Farkas László szerint Halmi nagy hatással volt a költőre (Juhász Gyula Emlékkönyv, Bp. 1962.). *Valkovszky Erzsébet* talán az a máramarosszigeti lány, akihez a szigeti szerelmes versek szólnak (*Emlékek útján, Nefelejcs*).

(Művelődéstörténeti adatnak sem érdektelen, hogy a levelezőlap nyomtatott szövege a monarchia minden népének nyelvén készült.)

4. Nyolc „kutyanyelvre” írott kézírásos levél, borítékja nincs. Keltezéséből az évszám hiányzik. Juhász 1907. okt. 3-án öngyilkossági szándékkal odahagyta Lévát, ahol tanított, majd ezután 1908. febr. 14-ig, váradi tanári állásának elfoglalásáig jobára Szegeden tartózkodott. Bizonyos, hogy a levél keletkezési éve 1907.

Margitka húgom: Juhász Margit (1888—1978), később Király-König Péter zeneszerző felesége. *Drámát... csinállok*: utalás az öngyilkossági kísérletére. *Tudori értekezését*: A tér és testtömeg az építészetben. Juhász Gyula terve, hogy doktori disszertációt ír Kisfaludy Sándorról, hirtelen fölmerült ötlet lehet, inkább Arany János életműve foglalkoztatta ilyen céllal. *Rédey Tivadar* (1885—1953) irodalomtörténész, író, a Négyesy-szemináriumok résztvevője. Juhászhoz írott levele, amelyben Péterfyról érdeklődött, ismeretlen. *Kiadóm*: Balassa Armin (1861—1923) szegedi ügyvéd, író, lapszerkesztő, Juhász ifjúkori barátja, támogatója. A verseskötet Juhász első könyve, *Juhász Gyula versei* címmel jelent meg Szegeden 1907. szept. 20. körül. A példányszámról csak a levélből van tudomásunk. *Pap Mariska* (1882-1911) költőnő.

A rög című kötetét Juhász Gyula 1980. jan. 9-én a Szeged és Vidékében méltatta. *Durch des Todesgedanken den golden Faden des Lebens zu Ziehen! Eine höchste Aufgabe der Poesie*: A halál gondolatán keresztül átszöni az élet aranszálát. Ez a költészet egyik legfőbb főadata. (A német idézet lelőhelyét nem ismerjük.)

A *Vallomások* első versének első és utolsó szakasza azonos az *Anch'io* című versével, de a két középső szakasz teljesen új, eleddig ismeretlen volt. Ugyancsak ismeretlen a *Vallomások* második darabja, a kis alkalmi strófa, mely ugyan alkalmi versnek tekinthető, de az első rész mellett megemelkedik a rangja. *Minek Nietzsche-n kezdni*: utalás arra, hogy egyetemi éveiben ő is és barátai is Nietzsche bűvöletében éltek. A megjegyzés már egy kis kiábrándulást mutat.